

„GEOVEDY PRE KAŽDÉHO“

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta,
Katedra fyzickej geografie a geoekológie

a spoluriešiteľské organizácie:

Gymnázium, Ul. Ladislava Sáru 1, Bratislava

Gymnázium na Hubeného ulici, Hubeného 23, Bratislava

Gymnázium Matky Alexie, Jesenského 4/A, Bratislava

Formovanie územia Slovenska a jeho vnútorného administratívneho členenia od najstarších čias do súčasnosti v rôznych súvislostiach

Základné fakty z územného a administratívneho vývoja územia Slovenska

doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.

2011

Slovensko v rámci Uhorska

Slovensko ako štátny útvar patrí medzi najmladšie štáty Európy. Od 10. storočia až do roku 1918 bolo integrálnou súčasťou Uhorska. Ako administratívne vytýčené územie sa objavilo na mape Európy až po skončení 1. svetovej vojny a rozpade Uhorska. Ale počiatky etnogenézy slovenského národa v oblasti Západných Karpát je možné sledovať až do obdobia sťahovania národov, teda do čias osídlenia tohto územia Slovanmi. Výskum vlastnej minulosti mal pre Slovákov mimoriadny význam už od 18. storočia (Matej Bel), najmä však od 19. storočia. Vzhľadom na politické a národnostné pomery na území Slovenska však základnou ideologickou úlohou výskumov bolo dokazovanie autochtónnosti a samostatnosti Slovákov ako národa. Výskum formovania národa a jeho územia mal takmer výlučne podobu historiografickú a nie historickogeografickú. Do roku 1918 boli predstavy o území Slovenska formulované väčšinou len veľmi vágne, spravidla ako súčasť komplexnejších politických programov požadujúcich samosprávu v rámci vtedajšieho Uhorska, prípadne Rakúsko-Uhorska.

V rámci Uhorska tvorilo územie Slovenska jeho severnú časť (tzv. Horné Uhorsko). Historická hranica Uhorska sa od 14. st. zhodovala s dnešnou západnou a severnou hranicou Slovenska s dvoma menšími výnimkami (Horná Orava a Severný Spiš patria dnes Poľsku). Uhorsko si udržalo svoje nezávislé postavenie až do konca stredoveku, hoci najmä ku koncu tohto obdobia bolo čoraz častejšie spájané formou personálnej únie s okolitými krajinami, predovšetkým s Českým štátom, Rakúskymi krajinami a tiež s Poľskom. Zlom v ďalšom vývoji predstavovala turecká expanzia z juhu, ktorá v r. 1526 spôsobila katastrofálnu porážku Uhorska a čoskoro i jeho faktický rozpad. Južné a centrálné oblasti Uhorska boli pripojené priamo k Osmanskej ríši (jej územie počas 16.-17. st. zasahovalo až na južné Slovensko), východná časť sa zmenila na nezávislé Sedmohradsko, ktoré sa však stalo vazalom Turecka (sporadicky siahalo územie Sedmohradska až po Košice) a zvyšný pás územia od Chorvátska, cez Burgenland až po Slovensko sa stal súčasťou Habsburskej ríše (oficiálne naďalej ako Uhorské kráľovstvo). Strategický význam územia Slovenska v tomto období výrazne vzrástol, pretože predstavovalo vlastne jadro zvyšného územia Uhorska. Habsburská ríša vznikla r. 1526 spojením rakúskych, českých a uhorských krajín pod vládou Habsburgovcov (vládli predtým už v Rakúsku). Formálne táto ríša predstavovala personálnu úniu týchto krajín, no v skutočnosti Habsburgovci postupne stupňovali svoj centralistický tlak, k čomu im napomáhala i významné postavenie cisárov Svätej ríše rímskej. Vyvrcholením týchto centralizačných snáh bola nielen faktická, ale aj formálna premena tohto súštitia na jednotný štát s názvom Rakúsko (Rakúske cisárstvo) r. 1804. Habsburgovcom sa však nikdy nepodarilo dosiahnuť úplnú centralizáciu svojej ríše, aj Rakúske cisárstvo zostávalo len spojením tzv. korunných krajín, medzi ktorými bolo i Uhorsko. Práve Uhorsko kládlo Habsburgovcom najtvrdší odpor, ktorý počas 17. st. a potom v polovici 19. st. prerástol až do pokusov o získanie úplnej nezávislosti. V druhej pol. 19. st. utrpelo Rakúsko vážne porážky, ktoré výrazne oslabili jeho prestíž. Otrásená vláda vo Viedni sa snažila rýchlo zabrániť opätovnej destabilizácii ríše a dohodla sa s uhorskou mocenskou elitou na rozdelení moci. V r. 1867 sa uskutočnilo tzv. rakúsko-uhorské (niekedy označované aj nemecko-maďarské) vyrovnanie. Rakúske cisárstvo sa premenilo na Rakúsko-Uhorsko (od Rakúskeho cisárstva sa oddelilo Uhorské kráľovstvo). Obe časti monarchie naďalej spájali len tri spoločné rezorty: ministerstvo financií (spoločná mena), ministerstvo vojny (spoločná armáda s veliacim jazykom nemeckým) a ministerstvo zahraničných vecí (spoločná zahraničná politika). Ríša mala samozrejme spoločného panovníka, ktorý bol pre rakúsku časť (nazývanú tiež Predlitavsko) cisárom a pre uhorskú

časť (Zalitavsko) kráľom (známa skratka „c. k.“). Obe časti monarchie mali naďalej úplne oddelený vnútropolitický vývoj (vlastná legislatíva i exekutíva, policajný aparát atď.). Uhorsko na rozdiel od Predlitavska zostalo jednotné (do vyrovnania boli k nemu priamo začlenené i krajiny s určitým autonómnym postavením (Sedmohradsko, Vojvodina), jedinou výnimku tvorilo Chorvátsko. Samotné Uhorsko predstavovalo zo sociálneho hľadiska na európske pomery zaostalý štát, kde politickú moc mala v rukách nepočitná mocenská elita šľachtického a veľkostatkárskeho pôvodu. Táto elita sa pri riadení štátu oprela o maďarský nacionalizmus, v mene ktorého sa rozhodla premeniť Uhorsko na národný maďarský štát (Maďari tvorili vtedy len 42% obyvateľstva). Tieto a iné ultrakonzervatívne črty uhorského režimu sa udržali až do konca existencie Uhorska v r. 1918 a boli jednou z hlavných príčin jeho zániku.

Problémom vyčlenenia Slovenska bolo, že ani v rámci Uhorska netvorilo jednotný administratívny celok, ba ani tradičné územnosprávne členenie na župy (resp. predtým šľachtické stolice a pred nimi kráľovské komitáty) sa neprispôbovalo etnickým hraniciam. Podstatné tiež je, že uvedené členenie starého Uhorska zostávalo pomerne stabilné a podliehalo len pomerne malým, prípadne čiastkovým územným zmenám. Pokiaľ ide o dnešné územie Slovenska, uvedené členenie sa do značnej miery opieralo o prírodné bariéry, najmä v horských oblastiach. Treba tiež poznamenať, že južné a východné hranice Slovenska, ktoré ho vymedzili od zvyšku územia bývalého Uhorska sa nezhodujú s hranicami historických žúp. Historické župy (stolice) v rámci bývalého Uhorska sa sformovali výlučne ako teritoriálno-správne útvary, bez priameho vzťahu k etnickej štruktúre obyvateľstva, preto došlo pri vytváraní hraníc Slovenska na základe národnostného princípu k nerešpektovaniu tradičných župných hraníc. Na územie dnešného Slovenska zasahovali župy: Bratislavská (Prešporská) župa – centrom bola Bratislava (Prešporok); Nitrianska župa – centrom bola Nitra, siahala od rieky Moravy cez severnú časť dolného Považia až na Ponitrie. Úzkym pruhom územia pozdĺž rieky Nitry bola so župou spojená i Horná Nitra; Mošonská župa – na územie Slovenska zasahovala len okrajovo na pravom brehu Dunaja, kde do nej patrili obce Jarovce, Rusovce a Čunovo; Rábska župa – taktiež zasahovala na územie Slovenska len okrajovo na Žitnom ostrove; Komárňanská župa – ležala na oboch brehoch Dunaja, na územie Slovenska zasahovala jej menšia severná časť, ktorá bola približne zhodná s neskorším rovnomenným okresom, centrum bolo Komárno; Ostrihomská župa – patrila medzi najmenšie župy Uhorska, ležala na oboch brehoch Dunaja. Centrom bol Ostrihom v Maďarsku; Trenčianska župa – centrom bol Trenčín, zaberala Stredné Považie od Nového Mesta nad Váhom (patrilo k Nitrianskej župe) až po Strečno, Kysuce; Turčianska župa – jej rozsah vymedzili prírodné bariéry pohorí obklopujúcej Turčiansku kotlinu; Oravská župa – vymedzená povodím Oravy, vrátane časti Hornej Oravy v okolí obce Jablonka, ktorá je dnes súčasťou Poľska; Liptovská župa – vymedzená prírodnými bariérami pohorí obklopujúcej Liptovskú kotlinu; Zvolenská župa – zaberala strednú časť Slovenska – oblasť Zvolenskej kotliny, väčšiny Horehronia (s výnimkou oblasti Telgártu), Pliešovskej kotliny a prilahlých horských oblastí, tradičným centrom župy boli pôvodne hrad a mesto Zvolen neskôr Banská Bystrica; Tekovská župa – sa rozprestierala pri strednom a z časti dolnom toku Hrona, centrami boli pôvodne hrad Tekov, neskôr Levice, potom Topoľčianky a napokon Zlaté Moravce; Hontianska župa – sa rozprestierala v povodí dolného Ipľa, jej menšia časť zasahovala i na dnešné územie Maďarska, kde tiež ležalo jej pôvodné centrum – hrad Hont. Neskôr bolo centrum župy prenesené do mesta Šahy, k pôvodenej stolici patrilo i oddelené územie Malohontu; Novohradská župa – zaberala celú východnú časť Poľska a na juhu siahala hlboko na územie Maďarska, na dnešné územie Slovenska zasahovala len

severná polovica jej územia; Malohont – tvorilo malé územie v doline rieky Rimavy, jeho centrom bola Rimavská Sobota, pôvodne súčasť Hontu sa začiatkom 19. st. súčasťou Gemera (Gemersko-malohontská župa); Gemerská župa – sa rozprestierala prevažne v povodí Slanej, pôvodným centrom župy bol už zaniknutý hrad Gemer v rovnomennej obci pri Tornali, neskôr sa centrum prenieslo do mestečka Plešivec, od polovice 19. st. bolo centrum spojenej Gemersko-malohontská župy prenesené do Rimavskej Soboty; Spišská župa – sa rozprestierala najmä v Popradskej a Hornádskej kotline, v severnej časti Volovských vrchov a na severe siahala až k rieke Dunajec, malou časťou územia (14 obcí) zasahovala na územie dnešného Poľska v oblasti Zamaguria, 13 spišských miest sa v rokoch 1412-1770 dostalo do zálohu Poľska (z významnejších to boli: Stará Ľubovňa, Podolíneec, Poprad, Spišská Nová Ves, Spišské Podhradie, Spišské Vlachy, Spišská Belá); Turnianska župa – patrila medzi najmenšie župy v celom Uhorsku. Rozkladala sa v malej časti povodia Bodvy juhovýchodne od Slovenského krasu, v 19. st. župa definitívne zanikla spojením so susedným Abovom do Abovsko-turnianskej župy; Abovská župa – sa rozprestierala pozdĺž dolného toku Hornádu, na územie dnešného Slovenska zasahovala len jej severná časť, od polovice 17. st. sa jej centrom stalo najvýznamnejšie mesto Košice; Šarišská župa – zaberala najmä územie v oblasti doliny Torysy, hornej Tople, a Ondavy, centrami boli Šarišský hrad a neskôr Prešov; Zemplínska župa – zaberala väčšinu územia dnešného Slovenska na východ od Slanských vrchov, zasahovala od hlavného hrebeňa Karpát až hlboko na juh do dnešného Maďarska k Tise a jej sútoku so Slanou, centrom župy bol zaniknutý hrad Zemplín a neskôr rovnomenná obec, od 17. st. sa ním stalo mesto Sátoraljaújhely v dnešnom Maďarsku; Užská župa – zasahovala na územie dnešného Slovenska len okrajovo, väčšina jej bývalého územia leží na Ukrajine, kde sa nachádza i jej tradičné centrum Užhorod.

Slovensko v rámci 1. Československa

Udalosti v závere 1. svetovej vojny a vznik Československa zásadne zmenili pomery na území Slovenska. Československo bolo ešte pred svojím oficiálnym vznikom považované vďaka zahraničnému odboju za spojenecký štát víťazných mocností. Uhorsko (Maďarsko) si na rozdiel od Rakúsko-Uhorska snažilo uchovať svoju integritu aj na konci roka 1918. Bolo však ako porazený štát nútené, síce neochotne, sa podriaďiť diktátu veľmocí. V tomto kontexte boli vytýčené demarkačné línie, ktoré umožnili československému vojsku obsadiť územie Slovenska. Pokusy maďarských vlád o zvrátenie situácie neboli úspešné a stanovená demarkačná línia sa stala základom pri mierových rokovaníach. Až podpisom Trianonskej mierovej zmluvy z Maďarskom v roku 1920 bola medzinárodne zakotvená južná hranica Slovenska, ktorá bola takmer zhodná s dnešnou. Jej detailný priebeh v teréne sa však upresnil na niektorých miestach (napr. v Cerovej vrchovine) až v roku 1924. Jedinou odlišnosťou vtedajšej južnej hranice Slovenska oproti dnešnému stavu bola oblasť na pravom brehu Dunaja pri Bratislave, kde vtedajšie obce Rusovce, Jarovce a Čuňovo (dnes časti Bratislavy) zostali súčasťou Maďarska. Z historického slovenského územia boli v tomto období po zdĺhavých pohraničných sporoch odstúpené Poľsku i menšie územia na severe Oravy a Spiša, pričom niektoré obce (Suchá Hora, Hladovka, Tatranská Javorina) boli v rokoch 1923 – 1924 pripojené späť k Slovensku a slovensko-poľská hranica sa stala prakticky zhodná s dnešnou. Oproti súčasnému stavu sa v detailoch odlišoval i priebeh administratívnej hranice Slovenska s Podkarpatskou Rusou na východe, ktorá však bola od roku 1919 tiež súčasťou Československa. Slovensko tak bolo prvýkrát vymedzené ako

samostatný politicko-administratívny útvar s jasne vytýčenými hranicami. Československo však z viacerých príčin, napriek pôvodným dohodám a predstavám, zostalo unitárnym centralistickým štátom (podľa ústavy oficiálny názov Československá republika), čo spôsobilo (z objektívnych príčin, ale i vďaka prehmatom centrálnej vlády) postupné zosilňovanie autonomistického hnutia.

Administratívne členenie Slovenska sa však v nasledujúcom období (na rozdiel od éry Uhorska) stalo veľmi nestabilné a jeho časté zmeny boli verným odrazom politických zvrátov. Po vzniku Československa bolo na krátko (do roku 1922) územné členenie Slovenska takmer totožné s pôvodným členením z čias Uhorska. Zostali zachované župy v pôvodnom rozsahu, len malé časti prevažne maďarských žúp okrajovo zasahujúcich na slovenské územie cez novú štátnu hranicu stanovenú Trianonskou mierovou zmluvou, boli pričlenené susedným župám: časť Rábskej (Győrskej) a Ostrihomskej župy ku Komárňanskej župe a slovenská časť Užskej župy k Zemplínskej župe. Územie Slovenska sa tak delilo na 16 žúp: Abovsko-turnianska, Bratislavská, Gemersko-malohontská, Hontianska, Komárňanská, Liptovská, Nitrianska, Novohradská, Oravská, Spišská, Šarišská, Tekovská, Trenčianska, Turčianska, Zemplínska, Zvolenská. Toto členenie však bolo chápané ako dočasné provizorium, pričom samospráva žúp bola výrazne obmedzená. Už v od r. 1923 vstúpilo do platnosti nové župné členenie. Územie Slovenska bolo rozdelené na 6 tzv. veľžúp, ktoré boli oficiálne označené číslami: Župa XV (Bratislavská), Župa XVI (Nitrianska), Župa XVII (Považská), Župa XVIII (Zvolenská), Župa XIX (Podtatranská), Župa XX (Košická). Nové hranice žúp úplne ignorovali predchádzajúce tradičné rozdelenie Slovenska. Na nižšej úrovni sa župy sa členili na 79 okresov a 2 samosprávne mestá Bratislava a Košice. Ani táto úprava nemala dlhé trvanie a v r. 1928 vstúpilo do platnosti nové územné usporiadanie. Československo bolo rozdelené na 4 krajiny (zeme): Česká zem, Moravskosliezská zem, Slovenská krajina, Podkarpatskoruská zem. Slovensko tak na vyššej úrovni tvorilo jeden formálne samosprávny, v skutočnosti však len administratívny celok, ktorý sa na nižšej úrovni členil na 77 okresov a 2 samosprávne mestá Bratislava a Košice.

Slovensko v rokoch 1938-1945

Zhoršujúca sa medzinárodná situácia a stupňujúce sa územné požiadavky nacistického Nemecka napokon viedli so súhlasom západných mocností k podpísaniu Mníchovskej dohody a jej prijatiu čs. vládou 30. 9. 1938. Československo muselo v nasledujúcich dňoch odstúpiť Nemecku rozsiahle pohraničné územia Českých krajín osídlené Nemcami, z územia Slovenska bola Nemecku odstúpená iba Petržalka a Devín (Rakúsko už bolo v tej dobe súčasťou Nemecka). Vážnu vnútropolitickú krízu v Československu využila Hlinkova ľudová strana na presadenie svojich požiadaviek a 6. 10. 1938 bola vyhlásená autonómia Slovenska (autonómna Slovenská krajina), podobne vyhlásila autonómiu i Podkarpatská Rus. Pre spoločný štát bol potom používaný nový názov Česko-Slovensko. Situáciu sa rozhodlo využiť i Maďarsko, ktoré napokon dosiahlo s podporou mocností revíziu Trianonskej zmluvy. 2. 11. 1938 bolo Česko-Slovensko nútené prijať tzv. 1. Viedenskú arbitráž, na základe ktorej bolo Maďarsku odstúpené južné pohraničie Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Menšie pohraničné ústupky si vynútilo i Poľsko (z územia Slovenska niekoľko obcí pri severnej hranici na Kysuciach, Orave a Spiši, spolu 226 km²). Slovensko stratilo po Mníchove 21,8%, t. j. 10 565 km² svojho územia, na ktorom žilo 26,4% obyvateľov (870 tis.), z nich však len 58% bolo maďarskej národnosti. Na území

Maďarska sa ocitlo druhé najväčšie mesto Slovenska – Košice, spolu so všetkými väčšími mestami južného Slovenska (Senec, Dunajská Streda, Komárno, Nové Zámky, Galanta, Šaľa, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava). Hlavné mesto Bratislava bola takmer odrezaná od spojenia so zvyškom Slovenska, prerušené bolo železničné spojenie s Východoslovenskou nížinou i regiónmi na juhu stredného Slovenska. Uvedené politické usporiadanie po Mníchove však nemalo dlhé trvanie. Cieľom Hitlera nebolo Československo oklieštiť, ale úplne zlikvidovať. Pod nemeckým nátlakom vyhlásil dňa 14. 3. 1939 slovenský snem nezávislosť Slovenska a nasledujúci deň boli Nemeckom okupované České krajiny, ktoré boli premenené na tzv. Protektorát Čechy a Morava. Podkarpatskú Rus obsadilo so súhlasom Nemecka Maďarsko. To využilo situáciu a hoci ako prvé uznalo nezávislosť Slovenska, vzápätí po obsadení Podkarpatskej Rusi začalo obsadzovať východné pohraničie Slovenska (Maďarsko síce muselo rešpektovať južné hranice Slovenska dané Viedenskou arbitrážou, ale využilo situáciu, že arbitráž sa netýkala východných hraníc Slovenska, ktoré boli dovtedy vnútroštátne). V krátkom ozbrojenom stretnutí (známe ako tzv. Malá vojna) bol postup maďarských vojsk západne od Stakčína a Sobraniec zastavený, ale Slovensko stratilo ďalších 1 697 km² územia s takmer 70 tis. obyvateľmi. Územný vývoj Slovenska sa v tomto období zavŕšil po vypuknutí 2. sv. vojny, kedy sa Slovensko po boku Nemecka zúčastnilo na útoku proti Poľsku. V novembri 1939 po porážke Poľska boli Slovensku vrátené územia stratené v r. 1938 i historické územia Oravy a Spiša, ktoré zabralo Poľsko po 1. svetovej vojne. Slovensko bolo v rokoch 1939-1945 formálne nezávislým štátom s rozlohou 38 055 km² a 2,65 mil. obyvateľmi. Po prijatí ústavy v lete r. 1939 sa stal oficiálnym názov štátu Slovenská republika, ale vládnucci totalitný režim najčastejšie používal názov Slovenský štát. Názory na vojnové obdobie dodnes rozdeľujú slovenskú spoločnosť. Jedna skupina vníma toto obdobie cez prizmu oficiálneho spojeneckého zmluvného systému, ktorý z pohľadu medzinárodného práva prakticky negoval všetky zmeny v rokoch 1938-1944 a vnímal ich ako prejav expanzie nacistického Nemecka v strednej Európe a zároveň odmieta kontinuitu tejto slovenskej štátnosti so súčasťou (najmä s poukazom na totalitný charakter režimu na Slovensku v rokoch 1939-1945), druhá skupina sa viac, či menej otvorene hlási k myšlienke kontinuity (používa terminológiu 1. a 2. Slovenská republika). Z hľadiska administratívneho uporiadania došlo pri hraničných zmenách v rokoch 1938 – 1939 k zániku viacerých okresov a zaniklo aj krajinské usporiadanie. Nové administratívne členenie už samostatného Slovenska vstúpilo do platnosti od roku 1940. Územie štátu bolo rozdelené na 6 žúp: Bratislavská, Nitrianska, Trenčianska, Pohronská, Tatranská, Šarišsko-zemplínska. Hranice žúp čiastočne nadväzovali na administratívne členenie z rokov 1923-1928. Na nižšej úrovni sa župy sa členili na 59 okresov. Územia obsadené Maďarskom po 1. viedenskej arbitráži boli rozčlenené do 9 žúp (Rusovce, Jarovce a Čuňovo boli už predtým súčasťou Győrsko-mošonskej župy) z ktorých boli niektoré rozšírené (Abovsko-turnianska, Komárňanská, Novohradská, Zemplínska), alebo znovu obnovené (Gemersko-malohontská, Ostrihomská, Užská), prípadne novovytvorené (Nitriansko-bratislavská, Tekovsko-hontianska).

Slovensko v komunistickom Československu

Po skončení 2. svetovej vojny boli obnovené hranice z pred roku 1938 a Slovensko sa stalo opäť súčasťou unitárneho Československa, hoci zostali zachované určité prvky asymetrického usporiadania. Existovali štátne orgány s pôsobnosťou len pre Slovensko, ich právomoci sa však postupne znižovali, až sa stali len formálnymi, najmä po nástupe

komunistického režimu. Po skončení vojny došlo i k úpravám hraníc Slovenska Československo muselo odstúpiť r. 1945 Sovietskemu zväzu Podkarpatskú Rus a v súvislosti s touto udalosťou stratilo aj Slovensko menšie územie niekoľkých obcí na východe územia, z nich obec Lekárovce však bola o rok vrátená späť. V r. 1947 boli k územiu Slovenska pripojené po podpise mierovej zmluvy s Maďarskom obce Jarovce, Rusovce a Čunovo, hoci sa maďarská strana snažila u úpravu Trianonských hraníc vo svoj prospech, bola striktno odmietnutá. Aj keď sa v r. 1948 zmocnili vlády v Československu komunisti, oficiálny názov štátu zostal zachovaný až do r. 1960, kedy bola prijatá nová ústava, tá zmenila názov štátu na Československú socialistickú republiku a v praxi zároveň dovŕšila utuženie centralizmu štátu. Ďalšiu zmenu priniesli až udalosti r. 1968, v rámci ktorých bola nastolená otázka federalizácie Československa a bol napokon prijatý zákon o federácii (až po okupácii vojskami Varšavskej zmluvy), ktorý vstúpil do platnosti 1. 1. 1969. V tento deň sa Československo stalo federáciou zloženou z dvoch republík Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky, pričom názov spoločného štátu sa nezmenil. Tento stav zostal zachovaný až do pádu komunistického režimu v r. 1989. V rámci demokratizácie pomerov bola opätovne nastolená otázka česko-slovenských vzťahov. Spory sa viedli mimo iné o podobu nového názvu spoločného štátu, zatiaľ čo obe republiky upravili svoje názvy vypustením slova socialistická, názov spoločného štátu vyvolával vášnivé diskusie. Napokon bol 20. 4. 1990 schválený kompromisný oficiálny názov Česká a Slovenská federatívna republika (ČSFR). Po parlamentných voľbách v r. 1992 napokon došlo k jednaniam o rozdelení federácie, ktorá zanikla k 31. 12. 1992.

Z pohľadu vývoja administratívneho členenia Slovenska došlo k viacerým zmenám ktoré smerovali k väčšej centralizácii. Pôvodné krajské usporiadanie Československa bolo nahradené od roku 1949 novým krajským zriadením. Územie Slovenska bolo rozčlenené na 6 krajov: Bratislavský, Banskobystrický, Košický, Nitriansky, Prešovský a Žilinský. Na nižšej úrovni sa kraje členili na 96 okresov (od roku 1951 na 97 okresov). Všetky krajské mestá mali štatút tzv. mestských okresov. V rámci ďalšej reformy krajského zriadenia v roku 1960 bol počet krajov i okresov výrazne zredukovaný. Slovensko sa členilo len na tri kraje: Západoslovenský so sídlom v Bratislave, Stredoslovenský so sídlom v Banskej Bystrici a Východoslovenský so sídlom v Košiciach. Počet okresov sa znížil na 33. V roku 1968 sa dodatočným vyčlenením ďalších okresov zvýšil ich počet na 37. Po vyhlásení federácie bola Bratislava bola vyčlenená ako samostatný celok pod názvom Bratislava – hlavné mesto SSR na úrovni kraja.

Slovenská republika od r. 1993

Dňa 1. 1. 1993 sa stala Slovenská republika samostatným štátom. Dňa 19. 1. 1993 sa stalo Slovensko 180. členom OSN, 30. 6. 1993 členom Rady Európy. V rokoch 1993-1994 prebehla demarkácia štátnej hranice medzi Slovenskom a Českom, pričom vyvstali spory o začlenenie niektorých osád, ktoré mala hranica rozdeliť. Sporné otázky napokon riešila nová zmluva o štátnych hraniciach zo 4. 1. 1996, ktorá ukotvila i menšie vzájomné výmeny územia (452 ha) a skrátila spoločné hranice z 285 na 251 km. Týmto počínom sa uzatvorilo doterajšie formovanie územia Slovenska. Upevňovanie postavenia Slovenska na medzinárodnej scéne pokračovalo vstupom do dôležitých medzinárodných organizácií, napr. 28. 7. 2000 dostalo pozvánku k vstupu do OECD (Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj) a 29. 3. 2004 sa stalo členom vojenského paktu NATO. Zatiaľ posledná zmena

v štátoprávnom postavení Slovenska sa udiala 1. 5. 2004, kedy sa Slovenská republika stala členom Európskej únie.

V administratívnom členení Slovenska pretrvávalo isté provizórium, už v r. 1990 boli zrušené kraje, ale až v roku 1996 došlo k zásadnej reorganizácii administratívneho členenia. Bolo vytvorených 8 krajov: Banskobystrický, Bratislavský, Košický, Nitriansky, Prešovský, Trenčiansky, Trnavský a Žilinský, ktoré sa členia na 79 okresov. Po ďalšej reforme štátnej správy a samosprávy bolo v roku 2001 zriadených 8 samosprávnych krajov (vyšších územných celkov), ktoré sú územne identické s kraji v rámci štátnej správy. 1. 1. 2004 došlo k zrušeniu okresov ako jednotiek územnej štátnej správy, časť ich funkcií prevzali obvodné úrady, ktorých je 50. Okresy zostali zachované ako štatistické jednotky.

Problematika formovania územia je veľmi zložitá. Z hľadiska všeobecného prehľadu a najmä mapového spracovania môžeme odporučiť zatiaľ najkomplexnejšie spracovaný historický atlas Slovenska: Kršák J. (ed) (2009). *Ottov historický atlas Slovensko*, Praha (Ottovo nakladateľství). Detailnému spracovaniu vývoja admin. členenia Slovenska sa venoval najmä J. Žudel (In: Kolektív (1980): Atlas SSR, SAV, Bratislava; Kolektív (2002): Atlas krajiny, Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Bratislava). Vybranými problémami analýzy vývoja administratívneho členenia Slovenska (stabilita, kontinuita) sa zaoberal vo svojich prácach D. Gurňák (vybrané sú dostupné na: <http://www.regionalnageografia.sk/index.php?id=401&pid=3>).

Zoznam použitej a odporúčanej literatúry:

- DEÁK, L. (1992). O hraniciach Slovenska od roku 1918 do súčasnosti. *Medzinárodné otázky*, 1, 32-37.
- DEÁK, L. (1996). Trianonská mierová zmluva. *Slováci a Maďari: Súbor štúdií*, Martin (Matica slovenská).
- GURŇÁK, D. (2000): Fenomén stability hraníc vo vývoji administratívneho členenia Slovenska, In: Drgoňa, V. ed. (2000): *Geografické štúdie 7*, Univ. Konštantína Filozofa, Nitra, s. 83 – 88
- GURŇÁK, D. (2002): Stabilita administratívneho členenia územia Slovenska v 20. storočí, In: Dubcová A., Kramáreková H. ed. (2002): *Geografické informácie 7 – I. diel.*, Univ. Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných a humanitných vied, Katedra geografie, Nitra, s. 80 – 87
- GURŇÁK, D. (2004): Štáty v premenách storočí – dejepisný atlas, Mapa Slovakia Plus, Bratislava, s. 50
- GURŇÁK, D. (2005): Teritoriálna stabilita súčasných štátov stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy, *AFRNUC – Supplementum 3*, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, s. 154-160
- GURŇÁK, D. (2006): Kontinuita a diskontinuita politických hraníc vo vybraných krajinách strednej Európy v 20. storočí, *Geografická revue*, Roč. 2, č. 2 (2006), Banská Bystrica, s. 604-616, GURŇÁK, D. – BLAŽÍK T. – LAUKO, V. (2007): Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie, Univerzita Komenského, Bratislava, p. 140
- GURŇÁK, D. (2007): Vývoj politickej mapy stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy – historickogeografická analýza, *Kartprint*, Bratislava, s. 208
- GURŇÁK, D. – LAUKO V. (2007): Stabilita územno-správneho členenia Slovenska v 20. storočí a jej regionálne dimenzie, In: Kraft, S. et. al. ed. 2007: *Česká geografie v evropském prostoru*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice s. 570 – 579
- GURŇÁK, D. – LAUKO, V. (2008): Luknišovo regionálne členenie Slovenska a stabilita územnosprávneho členenia Slovenska v 20. storočí, *AFRNUC – No. 50*, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, s. 145-154
- GURŇÁK, D. (2008): Geografia ako nástroj politiky – národnostné štatistiky a zmeny slovensko-maďarských hraníc v r. 1938-1939, *Geografické informácie 12*, Univ. Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných a humanitných vied, Katedra geografie, Nitra, s. 251 – 260
- KAMENEC, I. (1992). Slovenský štát. Praha (Anomal)
- HRONSKÝ, M. (1998). Boj Slovensko a Trianon 1918-1920. Bratislava (Národné literárne centrum).
- KLIMKO, J. (1980). Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc. Bratislava (Obzor),
- KOL. (1980): Atlas SSR, SAV, Bratislava, s. 316
- KOL. (2002): Atlas krajiny, Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Bratislava, s. 344
- KOL. (1986): Dejiny Slovenska I, Veda, Bratislava, s. 534
- KOL. (1987): Dejiny Slovenska II, Veda, Bratislava, s. 847
- KOL. (1992): Dejiny Slovenska III, Veda, Bratislava, s. 936
- KOVÁČ, D. (1998). Dejiny Slovenska. Praha (NLN). s. 401
- KOVÁČ, D. A KOL. (1998): Kronika Slovenska 1, Fortuna Print & Adox, Bratislava, s. 616
- KOVÁČ, D. A KOL. (1999): Kronika Slovenska 2, Fortuna Print & Adut, Bratislava, s. 608
- KREJČÍ, O. (2009): Geopolitika stredoevropského prostoru – pohľad z Prahy a Bratislavy – tretí rozšírené a upravené vydání, Profesional Publishing, Praha, s. 399
- KRŠÁK, P. A KOL. (2009): Ottov historický atlas Slovensko, Ottovo nakladatelství, Praha, s. 560
- LUKNIŠ, M. (1985): Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, Vol. 37, No 2-3, 137.
- ROMSICS, I. (2006). Trianonská mierová zmluva. Bratislava (Kalligram), s. 235
- ROMSICS, I. (2008). Parížska mierová zmluva z r. 1947. Bratislava (Kalligram), s. 355

- SLAVÍK, V. (1997): Vývoj územnosprávneho usporiadania Slovenska do roku 1990, Geografia, Bratislava, Roč. 5, č. 2, s. 48-53
- STEINHÜBEL, J. (2004): Nitrianske kniežatstvo, Rak a Veda, Bratislava, s. 575
- ŽUDEL, J. (1984): Stolice na Slovensku, Obzor, Bratislava, s. 200
- ŽUDEL, J. (1993): Utváranie hraníc Slovenska, Geografia, I, 1, s. 3-5